

Мирослав КЕБА,

orcid.org/0000-0003-4468-0944

доцент кафедри хореографічного мистецтва

Київського національного університету культури і мистецтв

(Київ, Україна) *keba.kiev@ukr.net*

ПОВІЛЬНИЙ ФОКСТРОТ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

У статті досліджено особливості формування та еволюції хореографічної лексики бального танцю Повільний Фокстрот протягом історичного розвитку. Розглянуто представлені в закордонних теоретичних джерелах припущення щодо зародження танцю (версії, відповідно до яких танець було винайдено відомою танцювальною парою Вернона Кастла та Ірен Кастл або американським актором водевілю Гаррі Фоксом), особливості його стандартизації Комітетом бальних танців при Імперському товаристві вчителів танців (Лондон) у 1920-ті рр. З'ясовано внесок провідних танцюристів та вчителів танцю початку ХХ ст. (А. Моргана, Г. Андерсона, Ж. Бредлі, А. Мура, П. Кілпатрік, Ф. Форда, М. Спейн та ін.) у розробку нових кроків та рухів Повільного Фокстроту: Хвиля («Wave» або «Jazz-roll»), Відкритий спін-поворот («Open spinturn»), «Крок перо», «Зміна напрямку», «Heelturns», Віск (Whisk) та ін. Виявлено відмінності між Повільним Фокстротом Міжнародного та Американського стилю.

Констатовано, що з танцю, який складався з трьох кроків і повільного спін-повороту на початку ХХ ст., протягом століття Повільний Фокстрот перетворився на найскладніший за технікою виконання спортивний бальний танець (один із п'яти стандартних танців у всьому світі на стандартних турнірах у вищих стартових класах, починаючи з С класу). Окреслено основні характеристики виконання Повільного Фокстроту на сучасному етапі в контексті тенденцій танцювального спорту ХХІ ст. Зокрема констатовано наявність різних підходів до виконання Повільного Фокстроту Міжнародного стилю (англійський та італійський), тенденція до посилення візуального ряду та видовищності виступів; зростання рівня виконання танцю як з позиції техніки, так і з позиції художньо-естетичного наповнення.

Ключові слова: Повільний Фокстрот, бальний танець, танцювальний спорт, стандартизація, техніка виконання, видовищність.

Myroslav КЕБА,

orcid.org/0000-0003-4468-0944

Associate Professor at the Department of Choreographic Art

Kyiv National University of Culture and Arts

(Kyiv, Ukraine) *keba.kiev@ukr.net*

SLOW FOXTROT: HISTORY AND PRESENT

The article examines the peculiarities of the formation and evolution of the choreographic vocabulary of the Slow Foxtrot ballroom dance during its historical development. The assumptions about the birth of the dance (the versions according to which the dance was invented by the famous dance couple Vernon Castle and Irene Castle or the American vaudeville actor Harry Fox), the peculiarities of its standardization by the Ballroom Dance Committee of the Imperial Society of Teachers of Dance (London) are considered in foreign theoretical sources. 1920s. The contribution of the leading dancers and dance teachers of the beginning of the 20th century has been clarified. (A. Morgan, G. Anderson, J. Bradley, A. Moore, P. Kilpatrick, F. Ford, M. Spain, etc.) in the development of new steps and movements of the Slow Foxtrot: Wave (or «Jazz-roll»), Open spin-turn, «Feather step», «Change of direction», «Heelturns», Whisk etc. Differences between International and American Style Slow Foxtrot are revealed.

It was established that from a dance that consisted of three steps and a slow spin-turn at the beginning of the 20th century, during the century the Slow Foxtrot turned into the most technically complex sports ballroom dance (one of the five standard dances around the world at standard tournaments in higher starting classes, starting with class C). The main characteristics of the performance of the Slow Foxtrot at the modern stage are outlined in the context of trends in dance sports of the 21st century. In particular, the existence of different approaches to the performance of the Slow Foxtrot of the International Style (English and Italian), a tendency to increase the visual range and spectacularity of the performances, was ascertained; increasing the level of dance performance both from the point of view of technique and from the point of view of artistic and aesthetic content.

Key words: Slow Foxtrot, ballroom dance, dance sport, standardization, performance technique, spectacle.

Постановка проблеми. Повільний Фокстрот – один із п'яти обов'язкових танців європейської програми спортивного бального танцю міжнародного стилю, що відомий на світовому рівні і практикується в багатьох країнах, в першу чергу європейських, понад сто років. У світі танцювального спорту Фокстрот посідає особливе місце, оскільки його вплив на початку ХХ ст., завдяки своїм швидким і повільним крокам, заснованим на природній ходьбі, став піонером «англійського стилю» і виявився найбільш значущим у процесі подальшого розвитку бального танцю. Один із танців Європейської програми, Повільний Фокстрот вважається найскладнішим для вивчення через велику кількість різноманітних ритмічних поєднань кроків та характеру рухів.

Актуальність дослідження зумовлена важливістю розширення відомостей про особливості формування та кодифікації танцю Повільний Фокстрот, збагачення його танцювальної лексики протягом історичного розвитку і на сучасному етапі, в контексті тенденції танцювального спорту.

Аналіз досліджень. Незважаючи на те, що протягом останніх років українськими мистецтвознавцями здійснено багато досліджень різноманітних аспектів бального танцю, зокрема: процесу виникнення та еволюції сучасних виконавських стилів європейської програми бальних танців, а також виявлення ролі перших танцювальних асоціацій (Ветринська, 2014) у їх становленні, історичних особливостей та тенденції розвитку спортивних танців (Тракалюк, 2014), витоків бального танцю та розвитку його у спортивних змаганнях (Шариков, 2014), особливості розвитку сучасного спортивного бального танцю в західноєвропейських країнах (Павлюк, 2019), перспективи розвитку сучасних бальних танців (Спінул, Спінул, 2022) та ін. Проте аналіз наукової літератури дозволяє констатувати, що окремих праць, присвячених Повільному Фокстроту не існує. Частково процес історичного розвитку танцю розглянуто в працях О. Вакуленко «Світ танцю» Філіпа Річардсона» (2016), А. Крися «Сценічна бальна хореографія як явище сучасних видовищних мистецтв» (2023), М. Богданової «Конкурсний бальний танець у контексті хореографічного мистецтва ХХ – початку ХХІ ст.» (2013), Т. Тракалюк «Становлення та розвиток спортивного танцю в світі» (2014) та ін.

Мета статті – виявити особливості формування та еволюції хореографічної лексики бального танцю Повільний Фокстрот протягом історичного розвитку, а також окреслити його основні характеристики на сучасному етапі в контексті тенденцій танцювального спорту ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу. Танець Фокстрот, на основі якого невдовзі було розроблено Повільний Фокстрот, походить від Регтайму і був винайдений в Південній Америці на початку 1910-х рр. Серед дослідників наразі і досі не має єдиного загальноприйнятого припущення щодо появи та назви танцю. Відповідно до одного з них, Фокстрот було розроблено відомою парою танцюристів Верноном Кастрлом та Ірен Кастрел між репетиціями Уанстепа: надихаючись музичним ритмом «Мемфіського блюзу» вони створили повільний танець (першу назву Bunny Hug було змінено), який характеризується новаторською естетикою та кроковим рухом, граційністю та елегантністю виконання, і невдовзі презентували у фаховому журналі (Handy, 1941, с. 226). Проте більш популярним є припущення, що пов'язує танець Фокстрот з одним із його перших виконавців на території США Гаррі Фоксом – у 1913 р. актор водевілю виконав його під час свого нью-йоркського шоу «Jardin Danse» (Кеба, 2018, с. 309). Проте назва танцю походить не від прізвища танцюриста (Harry Fox), а від специфіки танцювальних кроків – «trotting», які він виконував під музику «regtime» – «Fox's Trot». До основних характеристик, властивих Фокстроту від самого виникнення належить гладкість виконання.

Незадовго до початку Першої світової війни бальний танець Фокстрот, що пере свій початок в стилі регтайм, популяризується на території Англії. Вже у 1915 р. відбувся перший бал фокстроту, а невдовзі танець став позиціюватися як найбільш важливий бальний танець, адаптувавши більше компонентів з інших сучасних йому танців. Дослідники стверджують, що «Фокстрот, якому притаманні плавні елегантні рухи, довгі кроки при повільному темпі і короткі кроки при швидкому, проти годинникової стрілки, вважається танцем консервативного англійського стилю» (Вакуленко, 2016, с. 58).

Варто зазначити, що на відміну від Танго та Віденського вальсу, Повільний Фокстрот належить не до народних танців, а до «сконструйованих», а динаміка його відповідає загальній тенденції розвитку змагального бального танцю. До 1917 р. Повільний Фокстрот складався з трьох кроків і повільного спін-повороту (Вакуленко, 2016, с. 58), невдовзі було придумано рух Хвиля («wave» або «jazz-roll»), у 1919 р. американський танцюрист Морган винайшов Відкритий спін-поворот («open spinturn»), в 1920 р. завдяки творчій колаборації танцюристів Г. Андерсона на Ж. Бредлі Повільний Фокстрот було доповнено рухами «Крок перо» та «Зміна напрямку», а також базовий ритм кроків (повільний, повільний, швид-

кий) (Вакуленко, 2021, с. 51), а в 1922 р. відомим танцюристом Ф. Фордом було розроблено ряд нових рухів, в тому числі «heelturns».

У 1920-ті рр. у Лондоні, який на той час був визнаною столицею бального танцю, відбувся процес стандартизації танцювальної лексики для проведення змагань. У першу чергу процес становлення міжнародного стилю, що спочатку називався «англійський стиль», відзначився кодифікацією «нормальних» рухів прогулянкового типу. У Фокстроті це проявилось заміною колишніх маршових кроків плавними рухами та поступовим збільшенням темпу. В 1924 р. члени Комітету Офіційної ради бальних танців під головуванням Ф. Річардсона (Maier, 2018) звернули увагу на проблему Швидкого Фокстроту. З тогочасної преси – фахового видання «Dancing Times» – дізнаємося, що в середині осені 1924 р. у лондонському готелі «Cecil» було проведено захід «Коло танцюристів» («Dancer's Circle») на якому провідні вчителі та танцюристи ухвалили поділ на повільну і швидку версію танцю Фокстрот – Повільний Фокстрот та «Квік-тайм Фокстрот» (Dancing Times, 1924, с. 58).

Відомими танцюристами А. Муром та П. Кілпатрік, які входили до Комітету бального танцю, було винайдено рух Віск (Whisk) – «швидкий перехід (за один такт) із закритої позиції в положення променада або контрпроменада, який малюнком кроків схожий на витончений вензель, різновидами якого є Віск назад, Лівий віск та Фолавей Віск» (Кеба, 2107, с. 159–160). У 1927 р. Френк Форд з Моллі Спейн виграв чемпіонат зірок з власною інтерпретацією Повільного Фокстроту. У 1929 р. під час проведення Великої конференції британських вчителів танцю було остаточно затверджено єдиний стандарт виконання для Повільного фокстроту.

Для Повільного Фокстроту з того моменту характерні «довгі, ковзаючі і зовсім плавні кроки, які потребують невимушеності та стриманості рухів, для того, щоб надати танцю ледачий і неквапливий характер» (Шариков, 2014, с. 201); плавні, широкі м'які рухи з поступовими поворотами і довгими хвилястими рухами, без можливості зупинки (пара повинна рівномірно та постійно ковзати паркетом). На відміну від свінгових танців, Повільний Фокстрот передбачає підйом більше зі ступні, ніж з колін. Партнерка танцює більше поворотів на підборах, а при кроці назад, п'ятка відривається від паркету. Оскільки при цьому підйом стопи стає неможливим, компенсація підйому відбувається на рахунок партнера.

Музичний розмір танцю 4/4, темп 28–30 тактів за хвилину, з просуванням по лінії танцю. Кроки спрощені в послідовності «повільно-швидко-

швидко». При цьому повільний крок триває перші дві долі (півтакту), швидкий крок триває по одній долі (чверть такту). Через технічні складності викладання надзвичайно послідовних рухів, незважаючи на кроки з різною швидкістю, Повільний Фокстрот вважається «королем» стандартних танців. Просунуті танцюристи відходять від жорстких ритмічних правил і більш рівномірно розподіляють три кроки тактом. У цих варіаціях і перший і останній крок виконується з затримкою, завдяки чому створюється рівномірний рух трьох кроків за чотири удари. Оскільки кроковий рух (крокова позиція) все ще відчутно видно через затримку першого кроку, особливо в фокусі музики, візуально цей момент сприймається як динамічний та момент максимального руху, хоча пара рухається вперед рівномірно. Переходи в такти, в яких танцюють чотири кроки (наприклад, Flechte) особливо вимогливі – тут необхідний плавний перехід.

Багато штучних поворотів, танцювальних поз в закритій позиції, а також підйоми та опускання в ньому вимагають великої майстерності. Складність виконання танцю полягає в тому, що танцюристи повинні бути наділені високим ступенем контролю за тілом і водночас зацікавлювати глядача. Підвищені вимоги як в технічному, так і в музичному плані призвели до того, що з 2012 р. Повільний Фокстрот більше не включається в світову танцювальну програму. Його виконують як один із п'яти стандартних танців у всьому світі на стандартних турнірах у вищих стартових класах (починаючи з С класу). Базовими фігурами Повільного Фокстроту є: Three Step, Feather Step, Natural Turn, Reverse Turn, Closed Impetus, Heel turns. Стандартними фігурами є: Natural Weave, Basic Weave, Closed Telemark, Open Telemark, Hover Feather, Hover Telemark, Hover Cross, Open Impetus, Wave.

Варто зазначити, що Повільний Фокстрот входить і до обов'язкових танців Американського стилю бального танцю, проте техніка виконання має ряд відмінностей від Європейського стилю:

- темп 120–136;
- тривалі безперервні рухи;
- не один, а два темпи (повільно-швидко-швидко та повільно-швидко-швидко), поєднання яких впливає на непередбачуваний танцювальний малюнок;
- наявність елемента Брашинг (The Bruch) – танцюристами виконується легкий прохідний дотик стопи до стопи (навіть при виконанні кроку вбік);
- використання елементів вальсової лексики (The Beanbag, Simple Twinkle та Forward Twinkles) (Кеба, 2018, с. 311);

– характерними рухами та фігурами є: The Conversation; Left Rock Turns; Forward Basic; The Park Avenue; SlowQuick-Quick Basic; Slow-Slow-Quick-Quick Basic (Murray, 1959, с. 51–76).

Аналізуючи техніку виконання Повільного Фокстроту, можна констатувати, що вона перебуває в постійній динаміці розвитку. Так, наприклад, якщо в 1930-ті рр. основними вважалися дев'ятнадцять фігур Повільного Фокстроту (за книгою А. Мура «Бальні танці»), то в середині 70-х рр. XX ст. у спеціалізованих посібниках із техніки виконання бального танцю (наприклад, Г. Говарда «Technique of Ballroom Dancing»), представлено опис вже двадцяти дев'яти популярних фігур. До наших днів офіційно затверджена техніка виконання Повільного Фокстроту доповнюється новими фігурами, наприклад, Open Impetus Turn та Bounce Fallaway with Weave Ending. На думку фахівців, удосконалення техніки бального танцю безпосередньо пов'язано з динамікою людського тіла (Phillips, 1976, р. 14), тому її розвиток, як і еволюція бального танцю в цілому, відповідає провідним тенденціям суспільства.

У 80-ті рр. XX ст. із «метою підтримки міжнародної компанії завоювання олімпійського статусу» (Павлюк, 2019, с. 171), з'являється назва «спортивний бальний танець», в 1997 р. було затверджено як потенційний олімпійський вид спорту конкурентоспроможну форму бального танцю (International DanceSport Federation, 1997), а протягом першого десятиліття XXI ст. завдяки медіапродукції танцювальний спорт здобуває масштабну популяризацію. За визначенням закордонних дослідників, спортивний бальний танець доцільно позиціювати як «добре стилізовану та ретельно відпрацьовану версію бального танцю, що поставлена на хореографію і виконується танцюристами з максимальною майстерністю для того, щоб викликати захоплюючий ефект» (McMains, 2001, с. 54–71).

У свою чергу це вплинуло і на специфіку репрезентації виступів танцювальних пар на паркеті.

На основі мистецтвознавчого аналізу Повільного Фокстроту Європейського стилю, представленого на сучасних змаганнях та чемпіонатах із танцювального спорту, можна констатувати кілька відмінних манер виконання, які науковці відносять до англійської та італійської школи бального танцю або до англійського та італійського стилю

виконання європейської програми стандартизованих танців (Ветринська, 2014, с. 31). Відповідно характеристиками першого у виконавчому стилі та характерні танцювального образу є «елегантність, консервативність, підкресленість ліній, простора, благородність, вишуканість манер» (Ветринська, 2014, с. 31), а другого – «перенасиченість ускладнених рухів, збільшенням свеїв, ускладнення хореографії різноманітними кидками, незвичними позуваннями, синкопованістю ритмів, прискоренням рухів» (Ветринська, 2014, с. 31–32).

Завдяки діяльності професійних танцювальних організацій, таких як British Dance Council, Tanzsport Deutschland, Fédération Française de Danse, Federazione Italiana Danza Sportiva та ін. (Павлюк, 2019, с. 171), протягом останніх років суттєво посилюються технічні, художньо-естетичні та організаційні аспекти розвитку спортивного бального танцю, що відобразилося і на специфіці виконання танцювальної програми і цілому та Повільного Фокстроту зокрема.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений мистецтвознавчий аналіз дозволив констатувати, що динаміка розвитку Повільного Фокстроту відповідає загальній тенденції еволюції конкурсного бального танцю 1910-х рр. і донині. Конструювання найскладнішого (через складну техніку виконання) танцю європейської програми Міжнародного стилю відбувалося завдяки діяльності професійних танцюристів та вчителів танцю А. Моргана, Г. Андерсона, Ж. Бредлі, А. Мура, П. Кілпатрік, Ф. Форда, М. Спейн та ін. Від техніки Американського стилю Повільний Фокстрот Міжнародного стилю відрізняє: темп, тривалість безперервних рухів, один темп замість двох, відсутність окремих елементів (The Bruch, The Beanbag, Simple Twinkle та Forward Twinkles) та ін. У контексті тенденцій танцювального спорту XXI ст. основними характеристиками виконання Повільного Фокстроту на сучасному етапі є: різні підходи (англійський та італійський стиль), тенденція до посилення візуального ряду та видовищності виступів; зростання рівня виконання танцю як з позиції техніки, так і з позиції художньо-естетичного наповнення.

Перспективи подальшого дослідження полягають у проведенні мистецтвознавчого аналізу особливостей виконання Повільного Фокстроту провідними представниками танцювального спорту на сучасному етапі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богданова М. Конкурсний бальний танець у контексті хореографічного мистецтва XX – початку XXI ст. : автореф. дис... канд. мистецтвознавства : спец. 26.00.01 «Теорія та історія культури. Київ : КНУКіМ, 2013. 18 с.

2. Вакулєнко О. М. «Світ танцю» Філіпа Річардсона. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Мистецтвознавство. 2016. С. 54–60.
3. Вакулєнко О. М. Сценічний бальний танець ХХІ століття. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2021. 157 с.
4. Вєтринська А. В. Стилї в сучасній європейській програмі стандартизованих бальних танців. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Мистецтвознавство. 2014. Вип. 31. С. 27–33.
5. Кеба М. Є. Особливості формування соціальних і конкурсних бальних танців англійського стилю. Вісник КНУ-КіМ. Серія : Мистецтвознавство. 2017. Вип. 37. С. 154–167.
6. Кеба М. Є. Особливості техніки виконання конкурсного бального танцю американського стилю. Мистецтвознавчі записки. 2018. Вип. 33. С. 306–313.
7. Криць А. І. Сценічна бальна хореографія як явище сучасних видовищних мистецтв : дис. канд мистецтвознавства : 26.00.01 / Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, 2023. 225 с.
8. Павлюк Т. Специфіка сучасного спортивного бального танцю в Західній Європі. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Напрямок : мистецтвознавство. 2019. Вип. 30. С. 170–174.
9. Спінул І. В., Спінул О. М. Перспективи розвитку сучасних бальних танців. Наукові записки. Серія : Педагогічні науки. 2022. Вип. 206. С. 259–265.
10. Тракалюк Т. Становлення та розвиток спортивного танцю в світі. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2014. № 9. С. 144–149.
11. Шариков Д. Стилистика бальної хореографії: історія, форми і техніки. Актуальні питання гуманітарних наук. 2014. Вип. 8. С. 198–203.
12. International DanceSport Federation. 1997. URL : <http://www.worlddancesport.org/> (дата звернення : 10.06.2024).
13. Handy W. C. Father of the Blues: An Autobiography. Macmillan Company, 1941. 352 p.
14. McMains J. Brownface: Representations of Latin-Ness in dancesport, Dance Research Journal. 2001. Issue 33(2). pp. 54–71.
15. Murray A. How To Become A Good Dancer. New York: Simon and Schuster, 1959. 250 p.
16. Phillips B. The author. In : G. Howard. Technique of Ballroom Dancing. England, Brington : International Dance Publications, 1976. 131 p.
17. The Quick-Step. Dancing Times, November 1924. P. 58.

REFERENCES

1. Bohdanova M. (2013). Konkursnyi balnyi tanets u konteksti khoreografichnoho mystetstva XX – pochatku XXI st. [Competition ballroom dance in the context of choreographic art of the 20th - early 21st centuries.] avtoref. dys... kand. mystetstvoznavstva : 26.00.01. Kyiv : KNUKiM, 18 p. [in Ukrainian].
2. Vakulenko O. M. (2016). «Svit tantsiu» Filipa Richardsona. [“World of Dance” by Philip Richardson] Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv. Serii: Mystetstvoznavstvo, 54–60. [in Ukrainian].
3. Vakulenko O. M. (2021). Stsenichni balnyi tanets XXI stolittia. [Stage ballroom dance of the 21st century] Kyiv : Vyd. tsentr KNUKiM. 157 p. [in Ukrainian].
4. Vietrynska A. V. (2014). Styli v suchasni yevropeiskii prohrami standartyzovanykh balnykh tantsiv. [Styles in the modern European program of standardized ballroom dances] Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv. Mystetstvoznavstvo, 31, 27–33. [in Ukrainian].
5. Keba M. Ye. (2017). Osoblyvosti formuvannia sotsialnykh i konkursnykh balnykh tantsiv anhliiskoho styliu. [Peculiarities of the formation of social and competitive ballroom dances of the English style] Visnyk KNUKiM. Serii: Mystetstvoznavstvo, 37, 154–167. [in Ukrainian].
6. Keba M. Ye. (2018). Osoblyvosti tekhniky vykonannia konkursnoho balnoho tantsiu amerykanskooho styliu. [Peculiarities of the performance technique of the competitive ballroom dance of the American style] Mystetstvoznavchi zapysk, 33, 306–313. [in Ukrainian].
7. Krysa A. I. (2023). Stsenichna balna khoreohrafiia yak yavyshe suchasnykh vydovyschnykh mystetstv. [Stage ballroom choreography as a phenomenon of modern performing arts] dys. kand. mystetstvoznavstva : 26.00.01 / Kyivskiy natsionalnyi universytet kultury i mystetstv, Kyiv, 2023. 225 p. [in Ukrainian].
8. Pavliuk T. (2019). Spetsyfika suchasnoho sportyvnoho balnoho tantsiu v Zakhidni Yevropi. [Specificity of modern sports ballroom dancing in Western Europe] Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku. Napriam : mystetstvoznavstvo, 30, 170–174. [in Ukrainian].
9. Spinul I. V., Spinul O. M. (2022). Perspektyvy rozvytku suchasnykh balnykh tantsiv. [Prospects for the development of modern ballroom dances] Naukovi zapysky. Serii: Pedagogichni nauky, 206, 259–265. [in Ukrainian].
10. Trakaliuk T. (2014). Stanovlennia ta rozvytok sportyvnoho tantsiu v sviiti. [Formation and development of sports dance in the world] Naukovi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 15 : Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport), 9, 144–149. [in Ukrainian].
11. Sharykov D. (2014). Stylistyka balnoi khoreohrafi: istoriia, formy i tekhniky. [Stylistics of ballroom choreography: history, forms and techniques] Aktualni pytannia humanitarnykh nauk, 8, 198–203. [in Ukrainian].
12. International DanceSport Federation. 1997. URL : <http://www.worlddancesport.org/>
13. Handy W. C. (1941). Father of the Blues: An Autobiography. Macmillan Company. 352 p.
14. McMains J. (2001). Brownface: Representations of Latin-Ness in dancesport, Dance Research Journal, 33(2), 54–71.
15. Murray A. (1959). How To Become A Good Dancer. New York: Simon and Schuster. 250 p.
16. Phillips B. (1976). The author. In : G. Howard. Technique of Ballroom Dancing. England, Brington : International Dance Publications, 131 p.
17. The Quick-Step (1924). Dancing Times, November, 58.